

Arnes, portes endins

Teresa Mª Comellas i Cuadern

Primers assentaments humans/Èpoques històriques

PREHISTÒRIA

Els orígens de la comunitat humana a les nostres comarques, com a la resta de Catalunya, els podem situar dintre del Quaternari i en el període geològic anomenat Plistocé (2.000.000 a 10.000 a.C.)

La formació i desenvolupament de les concentracions humanes va ser un procés molt llarg i en el qual van intervenir diversos factors, que en el transcurs de la seva trajectòria històrica van conformar la idiosincràsia dels pobles i les seves diferents cultures.

Malauradament a Arnes s'han fet molt poques prospeccions arqueològiques, però tenim la sort que a les comarques veïnes, des de finals del segle XIX (Mossèn Corera i Mossèn Bardaviu) i sobretot a principis del XX (Cabrè, Bosch Gimpera, Vidiella i altres) es va iniciar una important recerca arqueològica que s'ha incrementat en els últims anys a la resta de pobles de la Terra Alta i que ens dona llum sobre la vida dels seus primers pobladors.

Tal com es desprèn d'aquests estudis, l'hominització de la comarca se situa entre el 6.000-

5.500 al 3.500 a.C. Eren comunitats de caçadors recol·lectors que s'alimentaven de fruits i herbes silvestres i de la fauna local (senglars, cérvols, conills, isards, ocells, etc.).

Els vestigis més antics de l'assentament humà al terme d'Arnes, estudiats i catalogats, són estris del període neolític (les anomenades vulgarment, pedres de llamp), raspadors, puntes de sageta, ossos treballats, fragments de ceràmica de cordons actualment dipositats al Museu-Arxiu Municipal de Tortosa, fruit d'una prospecció realitzada l'any 1966, per Jesús Massip (d'arrels arneroles) en aquell temps director de l'esmentat Museu Arxiu i d'altres que li foren lliurats per les persones que els van trobar.

La població originària del Neolític i del Bronze va rebre l'impacte cultural de tribus indoeuropees, que creuant els Pirineus van arribar a les nostres terres en els segles IX i VIII a.C. hi els van introduir a la metal·lúrgia del ferro. En el segle VIII a.C. per les costes mediterrànies entraven pobles dedicats al comerç que venien d'Orient.

Els avenços tecnològics van ajudar al creixement de la població autòctona i a la proliferació de tribus ibèriques que habitaven les nostres comarques.

Al Montsià, al Baix Ebre, a la Plana de Castelló,

La Picossa d'Arnes i les roques de Benet

al Matarranya i a la Terra Alta, s'hi va establir la tribu Ilercavona. Al terme d'Arnes, concretament, s'han trobat restes de dues ocupacions ibèriques, els Olzins i la més coneguda, La Picossa, situada dalt d'un turó. El jaciment foren descoberts en prospecció el dia 30 d'octubre de 1982 per Carles Sancho i Enric Puch Fontcuberta.

La Picossa és un bloc de pedra arenisca, visible des d'Arnes, que es troba situat a 100 mts. d'alcària des del plà, dalt d'un cim. És un lloc aspre de terra magra, pins raquítics i vegetació arbustiva. Aquest lloc es troba a una hora del poble, pel camí dels Castellans.

No s'hi troben estructures constructives del jaciment, que segurament van ser soterrades o malmeses. Si es conserven, al nord-oest dues parets que baixen costa avall; servien per tancar bestiar o delimitar propietats ja en temps més moderns. Es provable que aquestes parets destruïssin part del jaciment. Superficialment, s'hi han trobat materials ceràmics, que han estat estudiats per Enric Puch Fontcuberta. Les conclusions d'aquest estudi, "El poblament ibèric i romà a la Terra Alta" publicat pel Centre d'Estudis de la Terra Alta, són les següents:

Els materials trobats ens donen una cronologia que va des de la primera edat del ferro fins a mitjans o principis del segle I a.C. El predomini de la ceràmica feta a torn és quasi be total, especialment en allò que respecta a les ceràmiques de tipus ibèriques. Hi ha les ceràmiques característiques de la romanització com poden ser les campanianes i les àmfores d'importació itàlica, així com altres ceràmiques anomenades comunes predominantment d'època republicana.

Així doncs cal pensar en un lloc d'habitació dels anomenats ibero-romans que desaparegué provablement per destrucció al període que va des de les guerres sertorianes i les guerres civils cesaro-pompeianes, potser com a resultat d'aquestes mateixes guerres, segurament a les segones.

Per la topografia del terreny, es tractava d'un poblat tipus "corona", format per carrers esglaonats. L'habitable era construït amb pedra i fang i generalment arrebossat per l'interior. La coberta estava feta amb barrots de fusta, recolzats sobre pilars del mateix material, i amb sobrecobertes de rames. La seva economia estava basada principalment en l'agricultura, ja coneixien el ferro i tenien estris de gran qualitat. Devien treballar l'horta i el secà. Es dedicaven a

la ramaderia i eren recol·lectors i caçadors.

Durant la segona guerra púnica va desembarcar a Empúries un exèrcit romà. Era l'any 218 a.C. Poc després arribava el consol Cató i en trenta anys va conquerir Catalunya. Així va començar el llarg procés de romanització. Durant molt de temps van cohabitar les dues cultures; no oblidem que la cultura ibèrica amb trets determinantment autòctons es va produir en època de dominació romana entre el segle II i I a.C.

Sembla que la majoria d'aquests poblats ibèrics van ser assolats pel general romà Cató en el transcurs d'una ràtzia de càstig. Al cap de 150 o 200 anys va anar morint la cultura indígena, molt lentament i de manera no sincronitzada en tots els territoris de Catalunya. Des del segle II a.C., alguns poblats ibèrics van anar desapareixent per imposició de l'exèrcit romà o bé perquè la pau ja no exigia viure dalt dels turons.

No es descarta l'existència d'altres poblats a la punta dels turons i serretes del terme d'Arnes ni tampoc que la actual població estigui ubicada damunt d'un assentament ibèric o romà, les restes del qual, pel fet d'haver tingut continuïtat, estiguin totalment soterrades o esborrades. Solament un estudi mitjançant una excavació sistemàtica podria desvetllar l'enigma.

Del visigots que entraren a Hispània durant el segle V no hi ha cap troballa que ens indiqui el seu pas pel terme d'Arnes.

ELS MUSULMANS

L'any 711 els musulmans van travessar l'estret de Gibraltar. Eren escamots àrabs i berbers. Van ocupar el País Valencià i després els sarraïns van envair Tortosa, el Baix Ebre i el Montsià l'any 713-714. En set anys van dominar Catalunya, excepte algunes valls pirinenques i prepirinenques. L'ocupació es va produir mitjançant pactes amb les autoritats autòctones i la població indígena no es va moure de les seves ubicacions.

Es probable que el nucli urbà d'Arnes fos ocupat pels musulmans, al mateix temps que es produïa l'ocupació sarraïna de les terres de l'Ebre i del Montsià. La tradició constructiva a base d'arcs diafragma, tècnica que suposava un gran estalvi de pedra —aportació de l'Islam a Occident—, que s'ha anat repetint fins als segle XVII ens ho demostra.

Hom suposa que la vila d'Arnes o almenys el castell tenen un origen andalusí. El castell va continuar exercint una funció defensiva després

KC

La muralla Alta "El Castell"

de la reconquesta. Està situat a un dels punts més alts de la població. Té forma rectangular, amb una torre quadrada, sota la qual fins fa poc s'hi trobava la presó. Avui dia està desfigurat, ocupat per tres cases particulars, les quals, per sort, han conservat la línia de cornisa, de manera que encara se'n pot apreciar la forma i la volumetria.

Es probable que el Castell fos reconstruït pels templers, que van seguir l'estil musulmà, quant a la forma i a l'estructura

La toponímia també deixa entreveure el seu pas amb noms com: La Serreta del Moro, La Caseta del Moro i La Cova del Moro.

SEGLES XII - XVIII

La Catalunya nova no va ser conquerida pels cristians fins a mitjans del segle XII.

Al 1148 es va conquerir Tortosa i al 1153, Ciurana, l'últim reducte sarraí a Catalunya.

Ben segur que la cristianització d'Arnes es va iniciar en els anys del primer intent de conquesta de les terres de l'Algars i del Matarranya, per part d'Alfons el Bataller, en la seva campanya de l'Algars, els anys 1162 i 1163 i va ser definitiva

KC

La Presó (1960)

quan Ramon Berenguer IV i Alfons el Cast van reconquerir aquelles terres als sarraïns

L'any 1177 el Castell d'Orta passà a ser propietat de l'Orde del Temple, encara que definitivament no ho va ser fins a l'any 1202.

Novament l'any 1192 l'Orde del Temple dóna carta de poblament als habitants dels termes d'Orta i en aquests termes hi podem incloure Arnes. No s'ha trobat la carta exclusiva, cosa que creiem que pot tenir dues possibles explicacions: Que existeixi, malgrat que encara no hagi sortit a la llum; o que sempre hagués anat lligada a la carta d'Orta per pertànyer a la seva judicatura.

La vila d'Arnes va perdre part dels arxius parroquials i municipals en diferents períodes bèl·lics en què es va veure implicada (Guerra de la Independència, Guerra dels Segadors, Guerres Carlines i Guerra Civil), per tant per poder explicar la forma urbana i el creixement dintre d'un marc històric i geogràfic ens hem limitat a extreure les escasses notícies referents a l'evolució urbana que es troben a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i

KC

Racó medieval al carrer Bonaire

a l'Arxiu del Bisbat de Tortosa. Tanmateix, l'estudi és, principalment, el resultat d'una observació continuada del nostre patrimoni arquitectònic.

Arnes és un clar exemple de vila closa. El primer nucli de població es va desenvolupar al voltant del castell. Observant el plànol actual, es veu clarament una trama més tortuosa, amb parcel·les petites i carrers molt estrets, característiques del món musulmà.

La primera muralla sortia del castell, creuava el carrer Bonaire, abans del Portal del Sastre, i agafava totes les cases d'aquesta via. Pel carrer Santa Madrona es pot veure el punt en què la muralla començava a girar, a l'indret de casa Ramonet de Foz, fins tornar a creuar Bonaire. Pujava per Sant Roc fins al forn de Dalt i tornava al castell per damunt del cingle que hi ha entre el carrer Major i el carrer dit de les Murades. Avui dia aquest cingle queda amagat dintre de les cases que s'hi van construir adossades. Hem trobat trams d'aquesta muralla dintre del "Forn de Dalt".

Aquest primer nucli de població medieval ja devia existir l'any 1165, quan Alfons el Cast d'Aragó, el dia 20 de juliol fa donació de la vila i dels termes de Horta i Bene als seus pobladors i l'any 1177 concedeix a l'Orde del Temple aquest territori (amb Bot, Caseres i Arnes). També els Templers van construir la segona església fora d'aquest nucli, a uns 150 m de distància. (de la primera, no en tenim referènci-

es, però estaria ubicada dins aquest primer recinte o dins el castell). Després de la reconquesta, la zona era insegura. El repoblament va ser lent; es va fer efectiu el 1192 amb la carta de poblament que Ponç de Rigalt, mestre del Temple dona a Horta, per tant es impossible que en el període de temps que va dels anys 1192 als anys 1279, en què ja tenim referències de l'existència de la segona església, el nucli pogués créixer des del castell fins a la zona on està ubicada. En canvi, si que sembla més lògic que el nucli es desenvolupés durant aquest període, des del començament de Bonaire/Sant Roc fins al punt on es va situar aquesta segona església.

Durant els segles XIV, XV i XVI, es va anar teixint la trama que va des de Sant Roc fins al carrer dels Dolors. En aquesta zona es troben cases de l'època del renaixement casa Fortunyó, casa Santiago de la Mel, casa en Jordi el ferrer (abans Casa Balmanyà) i casa Comulada, (abans Ca l'Adroguer, Santa Pau i originariament Amargós) i Casa Galan del Carrer Major, i Casa Gavallda de transició del renaixement al barroc.

Els Amargós, una família originària del Pallars Jussà on encara existeix un petit nucli urbà anomenat La Torre d'Amargós. Aquest es el cognom més antic a Arnes, el trobem en documents del segle XIII i actualment hi ha famílies arneroles que el conserven.

El dia 31 de gener de 1205 Gombau, bisbe de Tortosa, i Ponç, prior, amb el consentiment de tot el Capítol, estableixen Guillem Amargós i

KC

Carrer Bonaire

KC

sa muller Ermesenda sobre una “parellada” de terra per a cultivar situada en el terme Rivo Arnarum (riu d'Arnes).

Pertanyia també a aquesta nisaga en Barçaló Amargos, rector de Vilafamés que morí l'any 1348 i que les seves despulles foren taslladades a finals del segle XIV a Arnes, segon la làpida sepulcral que hi ha adossada al mur del campanar de l'església barroca. En aquesta làpida malgrat el seu mal estat de conservació hi podem veure en els seus quatre angles, l'escut dels Amargós en versió gòtica, el mateix que

KC

KC

podem veure en versió renaixentista i datat l'any 1589 en la dovella de la porta de Casa Monera (abans Casa Amargós).

En aquest període es va construir l'Ajuntament, (1584) (publicat en el núm. 29 del *Butlletí* del CETA) que va compartir la plaça de la Vila amb l'església gòtica de la qual només i resta un fragment de l'absis. No existia casa el Don, al seu lloc hi havia un hort de l'Església; i casa el Santo, juntament amb les cases que l'envolten, era l'Abadia. En una d'aquestes cases hem trobat arcs de diafragma als dos nivells –a la planta baixa i al 1r pis–, cas únic en tot el poble. També hi han murs de carreus i portalades de pedra escairada en parets mitgeres molt ben elaborades, com a Casa Balmanya en la que es veu un mur exterior que hom suposa que abans no estava adossada a la seva veïna.

El nucli urbà encara estava clos. Hi havia els següents portals: portal del Sastre, al carrer Bonaire; portal Nou, entre casa Pinyol i l'Ajuntament, on encara es conserva un fragment de muralla, amb una espitllera, sota de la qual es veu la pedra socarrimada pel foc que escalfava el guardià, les llargues i fredes nits d'hivern; lo

Portal del Sastre al carrer Bonaire

Portalet, petita porta oberta a la muralla; portal de la Font o de Miquelet, al carrer dels Dolors; i portal del Sardinier, que donava a la Bassa. Aquesta bassa, situada fora la segona muralla en l'espai que actualment ocupa la plaça de Catalunya, alimentava el molí de la Vila, que disposava de 8 premses.

A l'accés del carrer Lluís Companys des de la Plaça de Catalunya, darrerament ha quedat al descobert i es pot veure des de Cal Badat, una comuna dels segles XV-XVI corresponent a la Casa del Manel i que està adosada al angle del mur que dona al carrer Onze de setembre.

En el carrer Pau Casals, abans de la Figuera encara es conserva un corral que a la llinda de la porta es pot veure parcialment l'any de la seva construcció 16??.

Això ens fa pensar que hi havia algunes construccions fóra muralla per ús agrícola o ramader o pedres aprofitades en edificis més moderns

Al segle XVII l'església gòtica va quedar obsoleta. El creixement demogràfic en va ser la causa. Com eren anys d'abundància, es va enderrocar i es va construir una església més gran a l'estil de l'època. (Publicada núm. 29 del *Butlletí* del CETA) La planta d'aquesta no es va col·locar damunt de l'anterior, ja que la primera anava de nord-est a sud-oest, amb la capçalera al nord-est, mentre que la segona es va construir d'est a oest, amb la capçalera a l'est.

Arran de la desamortització, l'any 1836 els horts eclesiàstics van passar a mans privades.

Testimoni Gòtic

De manera que ja tenim la plaça de la vila constituïda, amb una peculiaritat que la fa molt interessant: està envoltada d'edificis de diferents estils arquitectònics: L'Ajuntament, pur estil de palau renaixentista; casa Fortuny, transició del gòtic al renaixement; l'església, barroca; i casa del Don, del segle XIX amb la façana reformada al XX. Tot això s'acaba d'arrodonir amb la quarta façana que envolta la plaça, que és de tipus natural, els bancals, les serretes i el Port al fons. L'any 1995 es van soterrar les conduccions elèctriques i telefòniques i s'obria una finestra que deixava veure l'absis de l'església gòtica des del carrer.

El 20 de gener de 1992 el Govern de la Generalitat va declarar Arnes, bé d'interés cultural en la categoria de conjunt històric.

Daten de finals del segle XVIII o principis del segle XIX, les capelletes de carrer, on es venerava el Patró del barri, encara existeixen actualment però les imatges originals no es conserven. Son les dedicades a la Mare de Déu de Cap de vila, la Mare de Déu dels Dolors, Sant Roc, a la façana de l'hospital, Sant Antoni i Sant Domènec. El testament de Joaquín Gavalda l'any 1839 demana el seu hereu Miquel que faci dorar, a les seves expenses la Capella de la Mare de Déu dels Dolors, del mateix carrer, quan les circumstàncies i el temps ho permetin

SEGLE XIX

Tanmateix, hi ha un document de primera mà que ens dona una breu pinzellada d'aquell

Carrer i Capella dels Dolors

Capelles dins del poble

temps. Es tracta de la descripció que en va fer l'any 1845 el geògraf i militar Pascual Madoz i que va ser publicada a Madrid en el Volum II del *Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de Ultramar*. A continuació en reproduïm un fragment, traduït.

El casc urbà es compon de 186 cases, distribuïdes en 7 carrers i una plaça, on hi ha una petita presó, una escola d'ensenyament primari de 20 nens i un mestre que se li paga del fons propi 2.200 reals, un hospital sense rendes i una església parroquial sota la invocació de Santa Maria Magdalena, servida per un rector de patronat real ordinari, 1 vicari a perpetuïtat, 3 beneficiaris residencials, 1 capellà sense residència. El temple parroquial es construí a expenses de la cúria i del veïnat, té un bell altar i 7 col·laterals. Hi havia una magnífica Casa de l'Ajuntament amb llotja i trulls però va ser cremada per les tropes de D. Carlos i de la qual només resten les quatre parets exteriors. Hi ha dos basses per recollir l'aigua de la pluja, de la qual junt amb les aigües del Riu Algars i de les fonts que brollen a les seves vores, se subministren els veïns, té una fonda. Fora de la població existeix un cementiri en un paratge molt ventilat. Té una ermita dedicada a Santa Madrona i un calvari que va costejar mossèn Antonio Ginoves, vicari que fou de la parròquia.

El terme comprèn 9.000 jornals, 7.500 de terreny aspre, sense cultivar, 1.500 en cultiu, 150 d'excel·lent qualitat i de primera classe, igual número de 2a classe i les 1.200 restants de 3a classe, d'aquests una part és horta, regada pel riu Algars. Els camins són tots de ferradura i regulars, excepte el que es dirigeix a Beceit i des de la seva entrada als Ports. La correspondència es rep a Horta, on l'han d'anar a recollir, tant els particulars com l'Ajuntament.

Produeix blat, civada, ordi, vi, oli, mongetes, patates, cànem, verdura, seda i ametlles; hi ha excel·lents pastures naturals i de prats, 200 arnes que produeixen 150 a. de mel i 50 de cera, ramats d'ovelles, cabres, vaques, mules, ases i porcs. Hi ha cacera abundant de cabres hispàniques, perdius i altres espècies.

La indústria consisteix amb un teler de lli, dos fusters, dos ferrers, dos sastres, dos esparanyers, dos mestres d'obres i alguns que es dediquen a l'elaboració de la seda. El comerç es redueix a dos botigues de queviures, i a l'exportació de vi a Beceit, d'oli a Tortosa, de seda a

Reus i Tortosa i d'ametlla a Saragossa. La població consta de 244 veïns i 935 ànimes. El capital que produeix sense comptar la riquesa pecuària és de 5.686,145 rals. Imposable en igual forma 191,218 rs. Contribució 17,721 rs.

Mentres es reconstruïa l'edifici de l'Ajuntament cremat per les tropes carlistes, les dependències municipals es van traslladar a Casa Busquets del Carrer Major.

EL CEMENTIRI NOU

En època medieval el cementiri estava als voltants del temple gòtic. Després, en l'època renaixentista quan es va construir la Casa de la Vila, es va ampliar o reubicar a l'espai del costat est d'aquest edifici, on hi ha el Jardí de la Barana.

A finals del segle XIX i per raons sanitàries es va decidir obrir-ne un de nou al Raval de Sant Marc o de les Tres Creus. Des del vell cementiri s'hi va traslladar la porta adovellada, amb l'escut de la vila, datat de l'any 1590.

En els arxius parroquials hi ha una crònica del dia de la inauguració, signada pel Rector:

Hoy segunda fiesta de Pascua de la Resurrección del Señor, día 26 de marzo de 1883, en virtud de las facultades que me concedió el M.I. Sr. Obispo de la Diócesis D. Francisco Amor y Pueyo, reunido el Municipio y demás feligreses en la Santa Iglesia Parroquial antes de empezar la Misa Conventual, nos dirigimos en procesión al nuevo cementerio que se construyó el año anterior por 600 duros y con toda solemnidad hize la ceremonia que ordena el ritual para su bendición y concluida la dicha ceremonia dirigí cuatro palabras a mis feligreses que sin exagerar pasarían de 400 y en fe de verdad que fué tal mi conmoción que no pude contener las lágrimas de mis ojos y para que conste lo firmo. Feci ut supra Gerónimo Dolz

Una làpida commemorativa recorda el primer enterrament:

AÑO 1883

AÑO 1883 DIA 19
DE MARZO

EL PRIMERO DE EN
TERRAR DENTRO DE
ESTE CEMENTERIO
UN NIÑO DE MES Y
MEDIO QUE SE LLAMA

VA MIGUEL HIJO DE
JOSÉ TALLADA Y DE
JOSEFA FERRER, YO
SU ABUELO LO A GRABA
DO Y TENIA 64 AÑOS

Era un germà de la tia Dolores "del caramelo".

Cap als anys 50 dintre del cementiri es van començar a construir nínxols. La primera persona que s'hi va enterrar va ser en "Malio" un personatge molt simpàtic i popular que es dedicava a la compravenda de tot tipus de gènere. Diuen els que ho van presenciar que els seus familiars li van posar dins el nínxol la seva guitarra i una cadira.

La vila s'amplia, perd les portes que la tancaven. Es construeix des de la plaça de Catalunya vers al nord-est. A les dovelles de les portes i als balcons d'algunes cases d'aquesta zona es poden veure les dates de la seva construcció l'últim terç del segle XIX. Quan tot el pla situat sobre el cingle havia quedat exhaurit es comença a construir a sota d'aquest. Carrers Vista Alegre, Santa Madrona i entre els actuals Carrers Joan Miró i Prat de la Riba s'ubiquen les quadres, corrals i pallers del Don.

Hi havia dos ramals de terra pedregosa, no conreable, de propietat municipal: les Roques i els Corralets. Es van cedir solars perquè la gent s'hi poguessin construir les cases. Les Roques eren una antiga pedrera. L'Ajuntament va cedir solars i deixava extreure la pedra de franc, però obligava a deixar el terreny pla perquè s'hi poguessin construir les cases. Un tercer ramal era el de Sant Marc, o Tres Creus.

A principis del segle XX hi ha un document que aporta més dades sobre l'evolució de la nostra vila. Es tracta d'una descripció del terme d'Arnes publicada a *Geografia de Catalunya* de F. Carreras Candi, 1908-1912 de la qual donem el resum següent:

La vila reuneix 308 edificis, a 200 mts s'alça l'arrabal anomenat de Sant March, ab 20 cases més y además hi ha en son terme unes 34 masies, algunes constantment habitades, agrupades les cases en 23 carrers, la plaça principal y varies placetes. Lo servey publich de la enseyança primera ve servit per dos mestres, un pera quiscuna escola de noys y noyes, rebent-se lo correu per la conducció de Alcanyis a Tortosa. Gaudeix també d'alumbrat publich per mitg de la electricitat y sa casa consistorial es un edifici notable per son istil

arquitectònich y sa importància.

La parroquia es servida per un rector d'ascens y un vicari, hostatjant-se també a la vila una comunitat de relligioses de la Consolació de Tortosa.

Para relacionar-se ab les poblacions dels contorns hi ha construïda la carretera de Tortosa a Horta, faltan la obra de Horta a Arnes, ahont continua fins a Valderobles, dins la provincia de Terol.

El terme alcança a 3,778 ha. de terreny, classificades en 100 de secà, 96 de sembradura, 52 d'horta, 347 de vinya, 468 d'oliveres, 7 d'admetllers, 573 de pinar, 985 de pastures, 950 de terres sense conreu y 200 d'inútils.

Produhexen les finques d'Arnes 170 hl. de blat, 185 d'ordi, 135 de civada, 10 de segol, 5 de faves i favons, 8 de fesols, 1 de vesses, 6 de fruytes, 4.200 de ví, 150 d'oli, 3.500 Kgs. d'atmetlles, 3.000 d'avellanes, 2.500 de patates y 200 de ferratges.

Diu que la casa de la vila cremada al 1835 ha sigut restaurada i conté una petita presó, y en paratge distint un hospital que serveix de refugi als pobres transeunts.

Es particular de dita vila la costum anomenada del cremaller. Consisteix en una graella encesa en les nits de festa major, posada al centre de la plaça, arreplegant-se lo poble a son voltant y ocupant lo primer lloch les noyes y jovens, que acaben per ballar al istil del pais al só de la donsayna.

Queda palès, doncs, que des de la segona meitat del segle XIX es va produir un fort augment demogràfic. De 935 ànimes al l'any 1845 es va passar a 1.409 habitants al l'any 1887; consegüentment, de 186 cases es va passar a 308, més 20 cases al raval de Sant Marc. El casc urbà també es va ampliar: de 7 carrers i una plaça es va passar a 23 carrers i diverses places.

L'escola pública, que a mitjans de segle XIX estava servida per 1 mestre que instruïa 20 alumnes, es va dotar de 2 mestres, que atendien els nois i noies —es comprèn que hi havia separació de sexes.

Abans la correspondència havia de recollir-se a Horta de Sant Joan, posteriorment es recull en el seu pas d'Alcanyís a Tortosa (pot ser que la deixessin a la Venta Vella). A la última descripció ja es fa esment de l'enllumenat elèctric.

Pel que fa al sector religiós, en va disminuir el nombre de membres. La parròquia continua

sent atesa per un rector i un vicari, però no hi ha beneficiaris ni capellans sense residència.

A diferència de les dades de l'any 1845, ara es descriu l'existència de un convent de monges de la Consolació de Tortosa. Hem fet les pertinents invèstigacions en aquesta Congregació i no tenen constància de la seva estada a Arnes; tampoc no se'n conserva cap memòria oral. L'únic vestigi de la seva presència és la toponímia dels carrers de la vila. Abans de la nova nomenclatura dels carrers, feta en època recent, hi havia un carrer anomenat "de la Cruz de las Monjas" (l'actual carrer de Lluís Companys), on s'aixecava una creu. A l'alçada de casa la Sra. Isabel de Clua, encara si pot veure la seva peanya. Fonts orals diuen que el carrer portava aquest nom perquè les monges que passaven a captar pels pobles s'aturaven al peu de la creu per descarregar les col·lectes que feien entre la gent d'Arnes.

Les dades que tenim sobre el desenvolupament demogràfic de la vila són les següents:

1358 70 focs. Els focs es calculen sobre 3 o 4 persones.

1378 65 focs

1553 98 focs

1718 417 habitants

1830 945 habitants

1845 935 habitants

1857 1194 habitants

1860 1216 habitants

1877 1353 habitants

1887 1409 habitants

Deixem ací la nostra exposició, en una futura publicació ens extendrem en el creixement en els segles XX i XXI

Gràcies al esforç constant i anònim de generacions d'arneroles i arnerols, que en el transcurs dels 800 anys d'història, amb el seu treball anònim i constant han donat vida i configurat aquest preciós llogaret que avui nosaltres podem disfrutar i tal com diu el poeta local Sr. Francesc Samper, es:

Un poble pacífic,
previsor, honrat,
que lluita i treballa
amb tenacitat
i no es deixa vèncer
per l'adversitat